

A családok helyzete a gazdasági válság idején: a szakpolitikai intézkedések változásai az EU-ban

Összefoglaló

Bevezetés

Ez a jelentés a családok helyzetét és tapasztalatait mutatja be a gazdasági válság idején, és megvizsgálja, hogyan változtak a családközpontú szakpolitikák 2010 óta. Néhány országban csökkentek az ellátások, ami a hátrányos helyzetű családokat aránytalan mértékben érintette. Más országokban új intézkedéseket vezettek be, hogy segítsék a gazdasági válság által leginkább sújtott családokat. Ez a jelentés az eltartott gyermekeket nevelő különböző családtípusok társadalmi helyzetét is számba veszi, és megvizsgálja, milyen válaszlépésekkel lehet enyhíteni a válság hátrányos helyzetű családokra gyakorolt hatását. A jelentés 10 uniós tagállamban ad beható elemzést a fejleményekről.

Szakpolitikai háttér

Az Európa 2020 stratégia egyik fő politikai prioritása az a nagyra törő cél, hogy 2020-ig 20 millió ember emelkedjen ki a szegénységből és a társadalmi kirekesztettségéből. A szociális védelemmel foglalkozó bizottság kiemeli, hogy a gyermekekre fordított társadalmi befektetés hozzájárulhat a szegénység megelőzéséhez és enyhítéséhez. Az EU azonban jelenleg inkább egyre távolodik, nem közelít a célszámhoz: 2013-ban mintegy 4,8 millióval volt több a szegénységben vagy társadalmi kirekesztettségben élő polgárainak száma, mint 2008-ban.

A szülők aktív társadalmi és gazdasági részvételét segíteni hivatott inkluzív növekedési program politikai prioritásai azokat az intézkedéseket helyezik előtérbe, amelyek elősegítik a munka és a gondozás ötvözését, támogatják a gyermeknevelési költségeket és kifizetődövé teszik a munkát a (két) szülő számára. A másik fontos szakpolitikai terület a foglalkoztatás. A növekedési stratégia egyik célja az volt, hogy a 20–64 éves népesség körében 2020-ra 75%-ra emelkedjen a foglalkoztatási ráta. A félidős értékelés mindazonáltal azt mutatta, hogy a foglalkoztatási célokat csak akkor lehet megvalósítani, ha nagyobb hangsúlyt kap a nemek közötti egyenlőség.

Fő megállapítások

- Európa-szerte megfigyelhető, hogy az egyszülős családok és a három vagy több eltartott gyermeket nevelő nagycsaládok szembesülnek a legnagyobb nehézségekkel: a válság alatt a helyzetük tovább romlott. A családok helyzetében látható különbségek

résben attól függenek, hogy a válság milyen mértékben sújtotta őket; valamint attól is, hogy a tagállamok hogyan reagáltak a válságra, ami az eltérő családpolitikai rendszereket tükrözi.

- Bizonyítottan eltolódás történt a rászorultsági alapú támogatás felé; ezzel viszont a hátrányos helyzetű családok új csoportja jöhet létre azokból, akik a válság előtt hozzájutottak az egyetemes támogató intézkedésekhez.
- Néhány tagállamban nagyobb mozgásteret biztosít a családpolitikai rendszer, ami elősegíti, hogy a családok elszakadjanak a hagyományos egykeresős modelltől. Ezekben az országokban a családoknak szóló ellátások közül elsősorban a pénzügyi és adójellegű juttatásokat érintették a megszorítások. Ez azt jelezheti, hogy a válság ellenére sikerült megőrizni a munka és a magánélet közötti egyensúlyra és a szociális beruházásra helyezett hangsúlyt.
- A korlátozott családpolitikai rendszert működtető országokban a megállapítások szerint jelentős a nyomás, ami azt jelenti, hogy a kormány és a helyi önkormányzatok már nem tudják finanszírozni a válság előtti szolgáltatások és intézkedések némelyikét.
- A 2010 óta történt változások nagyrészt a különféle érdekellentétekből eredtek: a családi szükségletek alakulása, az állami kiadások visszafogása iránti igény, valamint a korlátozott erőforrások méltányos elosztásának igénye került összeütközésbe. Ez azt jelenti, hogy a családpolitika gyakran nem illeszkedett összefüggő, integrált politikai keretbe.

Szakpolitikai iránymutatások

A tényeken alapuló politika és a programok értékelése jobb lett az érdekeltek és a kedvezményezettek bevonásától: bár az új rendelkezéseket és reformokat rendszeres esetben kísérleti jelleggel vezetik be, ezekhez ritkán tartoznak ellenőrzési és értékelési eljárások. A kisléptékű programok esetében különösen ritka az eredmények szisztematikus felmérése és értékelése. Az új kezdeményezések végrehajtását minőségi

ellenőrzésnek kellene támogatnia, hogy a szolgáltatók megismerjék, hogyan és miért sikerül (vagy nem sikerül) elérni a célokat, és megvizsgálják a valódi, napi szintű problémákat és szükségleteket.

A családpolitikának egy integrált stratégia részét kell képeznie: A családok támogatása gyakran széttagoltan valósul meg, egyedi szükséghelyzetek és politikai szándékok nyomán, ahelyett, hogy összehangolt strukturális reformok vezérelnék. A szakirodalom azt mutatja, hogy válságok és költségvetési megszorítások idején az egyeztetés és az integráció döntő fontosságú ahhoz, hogy az állami és magánforrások legalacsonyabb szintje mellett a lehető legjobb eredményeket lehessen elérni.

Integrált stratégiák kellene: az egyeztetésnek a különböző szakpolitikai ágak mellett a különböző intézményi szintekre is ki kell terjednie – nagyobb együttműködés kell az országos, regionális és helyi szintek között, hogy ne legyenek feleslegesen kétszeres intézkedések. Ez tisztázná azokat a helyzeteket, amikor a jól tájékozott családok minden lehetséges ellátáshoz hozzá tudnak férni, miközben a hátrányosabb helyzetűek a szociális hálón kívül rekednek. Az integrált stratégia ösztönözheti a családi szervezetek megerősítését, a közösségen belüli társadalmi kötelekeket és az informális helyi szerveződéseket. Csak egy koherens, átfogó családpolitikai keret képes garantálni a fenntartható társadalmi fejlődést és megelőzni, hogy a családok olyan nehéz helyzetbe kerüljenek, ahonnan kilábalni már nehezebb és költségesebb.

Az elegendő jövedelem központi része a hátrányos helyzetű családok támogatásának és az informális foglalkoztatás visszaszorításának: a tanulmány felhívja a figyelmet a hátrányos helyzetű családoknak biztosított minimális jövedelemtámogatás fontosságára. A jövedelemtámogatás szintje sok tagállamban nem éri el a szegénység vagy társadalmi kirekesztettség veszélyének (AROE) küszöbét. A megfelelő jövedelemtámogatási rendszerek hiánya sok családot az árnyékgazdaságba kényszerített.

A családokat segíteni kell, hogy a gondozási feladatokat össze tudják egyeztetni a foglalkoztatással: a teljes munkaidős foglalkoztatás a vizsgált országok mindegyikében javította a családok társadalmi és gazdasági helyzetét, bár a foglalkoztatásból származó jövedelem gyakran nem elegendő ahhoz, hogy a családot kiemelje a szegénységből. Ez azt jelenti, hogy fontos minden olyan intézkedés, amely javítja a munka és a magánélet közötti egyensúlyt. Az esettanulmányok bizonyítják, hogy a megfizethető gyermekgondozási szolgáltatások jobb hozzáférhetősége aktivizáló hatással jár. Ez a szegénységből való kiemelkedés egyik előfeltétele, mivel lehetővé teszi – különösen az egyedülálló szülőknek –, hogy fizetett foglalkoztatást keressenek.

A kiszolgáltatottság többdimenziós: a munkahely megléte nem az egyetlen válasz a szegénység veszélyére. A szakpolitikában a társadalmi befogadást és részvételt is figyelembe kell venni. A látszólag kisebb dolgoknak, például a kiegészítő gyermekgondozási segítségnek vagy a kedvezményes közlekedési jegyeknek komoly pozitív hatása lehet, és ezek hozzájárulhatnak a társadalmi kirekesztés leküzdéséhez. Az egyik fontos szempont a lakhatási politika, amely különféle formákban valósulhat meg (segítség a lakbér vagy a villanyszámla kifizetéséhez, adócsökkentés vagy kedvezményes hozzáférés a megfizethető lakhatáshoz).

Nehéz gazdasági helyzetben döntő fontosságú a megfelelő gyermekgondozás biztosítása: a családok, és különösen az egyedülálló szülők sokszor nehezen tudják összeegyeztetni a családi életet a teljes munkaidős foglalkoztatással. Ennek fényében a megfelelő és magas színvonalú gyermekgondozás biztosítása – a gyermek jólétének támogatása mellett – döntő tényező a szegénység és a kirekesztés leküzdésében. Gazdasági válság idején a gondozási szükségletek még nagyobb valószínűséggel kerülnek összeütközésbe a jövedelem fenntartásának igényével. Az egyedülálló szülők itt további nehézségekbe ütköznek, ha választaniuk kell a munkavállalás és a gyermekgondozás között.

A tájékoztatásnak és az ellátásokhoz és programokhoz való hozzáférésnek egyértelműnek kell lennie: az ellátásoknak ösztönözniük kell a maximális igénybevételt az azokra jogosultak részéről. Az intézkedések sok esetben a leginkább kiszolgáltatottakat célozzák: emiatt is fontos, hogy könnyen hozzáférhetőek és áttekinthetőek legyenek, máskülönben az ismeretekkel vagy kapcsolatokkal nem rendelkezők esetleg nem részesülnek azokból az intézkedésekből, amelyekre jogosultak. A kellő társadalmi, anyagi és kulturális tőkét nélkülöző családok esetében fennáll a veszély, hogy még inkább kirekesztődnek.

A célzott támogatásnak el kell ismernie az új családi formákat is: megszorítások idején a rendelkezésre álló források elosztásának méltányos módját jelentik a leginkább rászoruló családoknak szóló intézkedések. Komoly problémák forrása viszont, ha túl szűken határozzák meg, hogy mi minősül például családnak vagy egyszerű családnak, és ha a meghatározásokban nem veszik figyelembe a családok összetételében történt változásokat, például a válás és újraraházasodás után létrejövő mozaikcsaládokat. A szociális támogatási rendszerek egyik fontos vonása ezért az, hogy gyorsan tudnak alkalmazkodni a családszerkezet változásaihoz, és kisebb hangsúlyt helyeznek a családok jogi helyzetére.

További információ

A „Families in the economic crisis: Changes in policy measures in the EU” (A családok helyzete a gazdasági válság idején: a szakpolitikai intézkedések változásai az EU-ban) című jelentés a <http://www.eurofound.europa.eu/publications> weboldalon érhető el.

További információért forduljon Daphne Ahrendt kutatásvezetőhöz a dap@eurofound.europa.eu címen.